

Ar tikrai europietiškas trukdo nacionalumui? Europa kaip tarpusavio kolonizacija

NERIJA PUTINAITĖ

Pasisakymo idėja kilo iš gana dažnai pastaruoju metu Lietuvoje girdimų svarstymų apie ES silpnas vietas, jas kritikuojančių. Kalbama, kad „sugriovėme vieną sąjungą, sugriausime ir kitą“. Šie pasisakymai galbūt ir triukšmingi, tačiau ir neatsakingi. ES kritikuoja kas netingi. ES veikimo trūkumai (demokratiškumo stoka, didėjanti centralizacija, o ir neaiški tapatybė bei idėjų apie ateitį stoka) yra gerai matomi. Neretai ES Lietuvoje kritikuojama net nepasigilinus į jos veikimo detales ir mechanizmą. Retai (ar beveik niekada) nesiūloma idėjų, kaip Europos Sąjungai būtų geriausiai veikti, net jei ir drauge su kritikos griūtimi pripažįstamas ES reikalingumas Lietuvai.

Kalbėsiu apie tautiškumo ir europietiško santykį. Neliesiu nacionalinio politinio suverenumo klausimų. Labiau susitelksiu į kultūrinę nacionalumo sampratą. Parodysiu, pirma, kad tautinė tapatybė yra stipri ir gyvybinga; antra, kad bendra kultūrinė Europos tapatybė yra labai silpna, ne ji, o globalizacija daro įtaką tautinei tapatybei; trečia, kad Europą formuoja nacionalizmai, o nauji nacionalumų iššūkiai Europai atskleidžia jos imperinę ir nacionalistinę prigimtį.

Tautinė tapatybė yra stipri

Kalbant apie kultūrinę nacionalinę tapatybę, Lietuvoje vis dar gyvename veikiami stiprios įtakos to išskirtinio ir rungtyniaujančio stachanovietiško

nacionalumo (apie kurį kalbėjo Julius Greimas), kuris buvo labai stipriai formuojamas sovietmečiu: Dainų šventės, valstietiška meno saviveikla, vietinės nomenklatūros kuriami ir skatinami pseudotautiniai kultūriniai atributai (pvz., Šeduvos malūnas, masinė produkcija tautiškai papuoštų paveikslų ar buities apyvokos reikmenų).

Nyka-Niliūnas, aptardamas Marcinkevičiaus „Mindaugą“, po jo pasirodymo kalbėjo: „emocine energija, tegu ir sentimentalio, bei tautinio savitumo akcentavimo agresyvumu greičiau būdingas sovietų dominuojamai Rytų ir Vidurio Europos erdvei negu XIII amžiaus pradžios Lietuvai ir Vakarų pasaulyje sunkiai beįsivaizduojamas“ (Alfonsas Nyka-Niliūnas, Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“, in: *Kūrybos studijos ir interpretacijos*, p. 195).

Agresyviai deklaratyvus ir emociškai nuspalvintas kultūrinis nacionalizmas sovietinės imperijos kontekste siekė išryškinti kultūrinį savitumą. Agresyvumas ir sentimentalus emocingumas veikiausiai ir buvo tam tikras kontrastas bespalviam ir draugiškam internacionalizmui.

Lietuvoje vis dar gana populiarį vadinamojo „esencialistinio“ nacionalumo sampratą. Ji reiškia, jog esama tam tikrų gryną tautinės tapatybės branduolių, į kuriuos tauta yra atsirėmusi. Lietuvoje šis „grynumas“ yra gana savitas. Lietuviai suvokiami ne tiek kaip „kraujo tauta“, kiek „kalbos tauta“. Lietuvių kalba yra tapusi tautiškumo analogu. Sovietmečiu buvo labiausiai kovojama su jos „svetimybų“ apnašomis. Nepriklausomoje Lietuvoje į lietuvių kalbą taip pat nežiūrima kaip į gyvą ir besivystančią visuomenės komunikacijos priemonę. Ji matoma kaip specialistų įdėmiai saugojama ir prižiūrima, kad išlaikytų grynumą ir taisyklingumą.

Kad lietuviškajame nacionalizme esama nemažai ir „kraujo nacionalizmo“, rodo kai kurios viešos nuomonės (Zigmo Zinkevičiaus) apie Vilniaus krašto gyventojų tapatybę. Kaip sako Zigmantas Zinkevičius, „Lietuvos piliečių pavardės rašyti lenkiškais raidėmis – nesąmonė“, jie esą „užmiršę“, kad yra lietuviai, ir galiausiai turėtų tai prisiminti.

„Nėra abejonių, kad daugumos Pietryčių Lietuvos lenkakalbių tariamai lenkiškos pavardės iš tiesų yra lietuviškos kilmės. Sulenkintos jos buvo Lenkijos ir SSRS okupacijų laikotarpiu.“ Rašymas lenkiškais raidėmis reikštų, kaip sakoma toliau, lietuvių („vadinamųjų Lietuvos lenkų“) polonizaciją.

„Tai, jog lenkų kalba Lietuvoje yra atneštinė, o ją vartojantys žmonės yra ne kas kita kaip lenkiškai kalbantys lietuviai, – kalbos istorijos faktas.

Rašyti jų pavardes lenkiškomis raidėmis yra nesąmonė. Beje, ne mažesnė nesąmonė būtų vadinti juos etniniais lenkais (etniniai lenkai etninėse lietuvių žemėse!), nebent jie iš tikrųjų būtų atsikėlę iš etninės Lenkijos (Mažoji Lenkija, dab. Krokuvos sritis).“

Įdomu yra tai, kad ir šiuo atveju pasitelkiamas kalbos argumentas – išvados apie lietuviškumą padarytos analizuojant pavardes. Profesorius gal ir teisingas lingvistiniu požiūriu (dėl baltiškos pavardžių kilmės), bet neteisingas tapatybės požiūriu (dėl pačių žmonių savijautos ir savivokos).

Anthony D. Smithas („Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach“), kalbėdamas apie etnokultūrinį nacionalizmą, jį priešpriešino anksčiau aptartam vadinamajam primordialiniam nacionalizmui. Jis į nacionalumą žiūrėjo kaip į dinamišką, kuris kuriasi ir keičiasi istoriškai, tačiau taip pat priešinasi nuostatai, kad tautiškumas gali būti sukurtas „iš oro“. Tautos galinčios turėti kelis pasakojimus apie tautinius protėvius ar tautos klestėjimo aukso amžius. Tai, ką jis suprato kaip dalykus, „klįjuojančius“ tautą, – tam tikras emocinis prisirišimas prie tam tikrų atminties vietų, ritualų ir pasakojimų, grindžiamų tautinei bendrijai svarbiais istoriniais įvykiais ar asmenybėmis. Tokia tautinė bendrija neturi būti monolitinė. Be to, ir tautinės savivokos laukas gali kisti: vieni pasakojimai tampa reikšmingesni, kiti – ne tokie reikšmingi. Pasakojimo apie pokario partizanų įtraukimas į tautinį pasakojimą, o labiausiai – LDK, kaip tautiniam pasakojimui svarbaus periodo, atradimas yra geriausi lietuviškosios etnokultūrinės tapatybės vystymosi ir kismo pavyzdžiai.

Į tautą galima žiūrėti taip, kaip į tai žvelgia vadinamieji „modernistai“ – kaip į moderniaisiais laikais intelektualinio elito suformuotą bendriją, pasitelkus visus vienijančią spaudą, reaguojant į istorinius pokyčius ir kt. (E. Gellner, B. Anderson). Beje, jei žvelgsime į lietuvių tautos kūrėjų veiklas XIX a., atrasime labai daug bruožų, apie kuriuos kalba modernistai: spaudos leidimas, tautos pradžia nuo nedidelio intelektualų sąjūdžio, sąmoningas apsisprendimas būti lietuviu ir lietuvių kalbos mokymasis, lietuviškų vakarų organizavimas, į kurį buvo įsitraukę bent du būsimi prezidentai (K. Grinius ir A. Smetona) su šeimomis ir nemažai būsimos Vyriausybės narių. Visa tai yra požymiai, sakantys, kad ir lietuvių tauta kaip bendrija buvo „konstruojama“ pasitelkiant tam tikro kiekio žmonių skaitomą spaudą. Analizuojant XX amžiaus tautos telkimo priemones, regisi, kad pagrindinė buvo teatras, o iš visų teatrinių pastatymų – „Amerika pirtyje“.

Kazio Griniaus, būsimąjo Prezidento, prisiminimuose minima, kaip jis su žmona amžiaus pradžioje rūpinosi „Amerikos pirtyje“ pastatymais Sūduvoje. Vaidinimai vykdavo seklyčiose, ir tai būdavo masinės žmonių susibūrimo vietos (dabar žinomos kaip „klojimo teatrai“). Jau po spaudos draudimo 1905 m. gegužės 28 d. Marijampolėje Griniai suorganizavo spektaklį „Amerika pirtyje“, kur dalyvavo ir choras. Planavo ir komediją „Velnio spąstuose“, bet galiausiai jos nebuvo leista vaidinti.

Po spaudos draudimo Vilniuje 1905 m. vasario 6 d. parodytas pirmas viešas lietuvių spektaklis, prie kurio rengimo prisidėjo ir Vileišiai. Vadinama „Amerika pirtyje“ ir farsas „Vienas iš mūsų tur apsivesti“.

Visos galimos nacionalinių tapatybių supratimo variacijos išsitenka skalėje nuo įsivaizdavimo, kad tautinė tapatybė (o dar labiau – tautinė stiprybė) išliks, kol bus paisoma tam tikrų tautinių atributų (kurie įsivaizduojami kaip mus pasiekę iš gilios senų senovės) grynumo ir neliečiamumo, iki konstruktyvistinio požiūrio, kad tautinę tapatybę galima modifikuoti ir keisti, ieškant geriausių bendruomenės konsolidavimo būdų.

Visos trys kultūrinės nacionalinės tapatybės sampratos turi labai skirtingą santykį su kitomis tapatybėmis, nacionalinėmis ar bendranacionalinėmis. Esencialistinis (primordialinis) supratimas atmeta bet kokias kitas tapatybes kaip kenkiančias tautinės (lietuviškos) tapatybės grynumui. Etnokultūrinis supratimas mato, kad tautiškumo pavidalas istoriškai kinta: pavyzdžiui, dviem etnosams tampant viena tauta, įdarbinami tą grindžiantys mitai ir pasakojimai. Smithas, pavyzdžiui, mini, kad dėl šios priežasties egzistuoja du visiškai skirtingi Romos kilmės pasakojimai. Modernistinis požiūris į galimus tautinės kultūrinės tapatybės pokyčius ir papildymą žiūri dar paprasčiau. Tautinių tapatybių įvairovė, jų gebėjimas sustiprėti ar susilpnėti pagal aplinkybes rodo jų didelį stiprumą ir gyvybingumą. Iki šiol tautinė tapatybė (net jei joje pilietinių elementų ne mažiau nei kultūrinių) išlieka kaip stipriausia kolektyvinė tapatybė.

Europinė kultūrinė tapatybė yra silpna

Daug sunkiau atsakomas klausimas apie tai, kas yra Europos kultūrinė tapatybė. Kaip turėtume įsivaizduoti Europą ir jos bendrą kultūrinę tapatybę? Ar turėtume europietišką „demos“ (nes sunku būtų kalbėti apie europietišką „ethnos“) įsivaizduoti pagal analogiją su tautine tapatybe? Mėgstamas ir veikiausiai pagrindinis Europos kritiko Alvydo Jokubaičio

Ar tikrai europietiškas trukdo nacionalumui?..

argumentas („Europos Sąjunga kaip sausas vynas“) būtent ir remiasi jo prielaida, kad europietiškas „demos“ turi funkcionuoti beveik taip kaip esencialistiškai suvoktas tautinis „ethnos“. Kai jis to realybėje neaptinka, kaip įrodymą pasitelkia Europos silpnumą, o gal ir nepagrįstumą.

„Tam, kad atsirastų valstybė, reikia ją kuriančių žmonių tikėjimo, meilės, pasiaukojimo ir ištikimybės. Tuo tarpu Europos Sąjungą palaiko tik elito išpažįstama kairiojo liberalizmo ideologija, biurokratija ir finansiniai išskaičiavimai.“

„Kad Europos Sąjunga būtų rimtas politinis darinys, pirmiausia turi išnykti skeptikų, optimistų ir realistų ginčas. Neįmanoma sukurti politinio darinio, kai jo nariai abejoja jo prasme. Kuriant politinę bendruomenę, reikia tikėjimo, aistros ir pasiaukojimo.“

Būtent esencialistinis Europos kultūrinės tapatybės supratimas neišvengiamai daugiau ar mažiau konfliktuoja su visais trimis minėtais supratimais, kas yra tautinė tapatybė. Nebent iš tiesų manytume, kad tautinę tapatybę, kaip ir bet kurią kitą bendruomeninę tapatybę, gali sukonstruoti politiniai, ekonominiai ar administraciniai elitai. Tačiau esencialistiškai apie Europos kultūrinę tapatybę niekas rimtai ir nekalba.

Europos kultūrinė tapatybė, kuri praktiškai vienytų Europą kaip bendriją, yra labai silpna ir beveik neturi jokio rimtesnio konsoliduojančio poveikio. Europos nekonsoliduoja ir masinės kultūros praktikos. Neilas Fligshteinas (*Euro-Clash*) nagrinėjo tai, kokios masinės kultūros formos galėtų būti laikomos bendromis europiečiams. Jis aptiko, kad nėra televizijos ar radijo stočių, kurios būtų „transnacionalinės“, čia labiau susiduriame su kultūrinės globalizacijos nei europeizacijos reiškiniais, taip pat ir išlikęs gilus nacionalumas. Europiečiai labiausiai skaito nacionalinę spaudą, žiūri nacionalinius kanalus. Taip pat jis atrado, kad tarp europiečių žiūrimų filmų vyrauja amerikietiški filmai. Romanus europiečiai labiausiai skaito verstinius, ir čia europietiško / neeuropietiško perskyra nėra svarbi, net jei „Haris Poteris“ ir tarsi persuka romanų skaitymo statistiką europietiško, o ne globalumo (ar vakarietiško) kryptimi.

Europos kultūrinė tapatybė gilesniuose vizijų svarstymuose paprastai įsivaizduojama dviem būdais. Pirmasis susijęs su Europos kultūros istorija, su jos antikiniu-judėjišku-krikščionišku palikimu. Antrasis – su pastangomis atrasti ar net sukonstruoti bendrą pasakojimą, kuris Europą galėtų vienyti, kuris galėtų būti visiems europiečiams bendras ir priimtinas

tapatybės pasakojimas. Turint galvoje europinę nuolatinių karų ir įvairialypę šimtmečiais trukusio skaldymosi (kai kada – vienijimosi) istoriją, toks sumanymas remtas labiau ambicija nei galimybe. Ryškiausia buvo 2014 m. Europos Komisijos iniciatyva sukonstruoti pasakojimą apie Europą, kuris remtųsi renesansine Europos idėja (EK iniciatyva *A New Narrative for Europe*): techninės pažangos, naujų idėjų, genijų ir menų klestėjimo Europa. Buvo planuoti intelektualų susitikimai ir diskusijos šios naujos tapatybės klausimais. Tačiau jau dabar matyti, kad idėja niekur toliau nesivysto.

Pirmasis būdas yra labiau filosofinis. Jis smagus intelektualams ir per daug sudėtingas, kad galėtų būti patrauklus ir suprantamas masėms. Remi Brague („Ekscentriškoji Europos tapatybė“) kalba apie specifinius kultūrinius „europietiško“ bruožus. Tai yra tam tikras europinės kultūros nevisavertiškumo suvokimas ir iš to kylantis atvirumas kitoms civilizacijoms bei kultūrinėms naujovėms, domėjimasis tuo, kas žmogiškai ir civilizaciškai įdomu (o ne kas „sava“), pagarba kultūriniais dalykams ir daiktams.

Vienintelis aiškus Europos kultūrinės tapatybės pagrindas, su kuriuo gali būti siejamas ir jos „demos“, yra krikščionybė. Ne renesanso Europa, o viduramžiškoji Europa gali tapti bendro visai Europai pasakojimo ašimi. Tuomet iš tiesų bent kultūros prasme būtų galima kalbėti apie krikščionybės pagrindu besikuriančią Europą, šia prasme – net ir apie Europos „tautą“ (krikščionis) ir ją bent iš dalies politiškai konsoliduojančią imperiją. Krikščionybė, kuri yra labai ryški istorinė europietiško demarkacija, buvo svarbi ir vienam kitam Europos kūrėjui. Krikščionys ir šiandien yra didžiausias Europoje „demos“, peržengiantis nacionalinių tapatybių demarkacijas.

Krikščionybė neabejotinai yra vienintelis kultūrinis ir civilizacinis dalykas, kuris iš tiesų istoriškai ir šiandien yra bendras europiečių požymis. Krikščionybės kaip aiškaus Europos kultūrinio pagrindo nedeklaravimas rodo, kad šiame fronte tarsi ir sudėti visi ginklai. Kita vertus, net jei ir pavyktų krikščioniškumą įdėti į europinės kultūrinės tapatybės pagrindą, jis dėl sekuliarizacijos ir imigracijos netaps „stipria“ tapatybe.

Vienintelės ryškios ir aiškos Europos tapatybės idėjos siejamos su politiniu Europos, kaip Europos Sąjungos, projektu. Ne vienas tyrėjas ar mąstytojas yra pastebėjęs, kad labai sunku būtų Europos tapatybę sieti su kultūrine idėja, ir „Europą“ tiesiog tapatina su „Europos Sąjunga“, kaip politiniu projektu, kuris nesiremia į jokią aiškiau kultūriškai vienijamą bendruomenę.

Ar tikrai europietiškas trukdo nacionalumui?..

Šiuo metu krikščionybė yra išstumta anapus atvirai svarstomos Europos tapatybės ribų. Jei kas ir „kėsinasi“ į tautinę kultūrinę tapatybę ir tam tikras jos apibrėžtis, tai yra ne europietiškas, o globalumas. Lietuva tuo pačiu metu žengė į Europą ir į pasaulį, ir skirtumas tarp šių dviejų labai skirtingų darinių nėra pastebimas. Kaltes dėl su tapatybe siejamo nesaugumo patogiau užkrauti tam, kas arčiausiai ir labiausiai apčiuopiama – Europai ir Europos Sąjungai. Gana nerimtai skambėtų raginimai „išardyti pasaulio tvarką“ ar „išstoti iš pasaulio“, kai, objektu pasirenkant Europos Sąjungą, sąjungos išardymo projektas atrodo daug racionalesnis. Pati Europa yra labai stipriai veikiamą globalizacijos, ir pagrindinė jos kultūrinė atrama yra skirtingų Europos tautų kultūra.

Nacionalumas formuoja europietišumą: tarp euronacionalizmo ir euroimperializmo

Tačiau ar tautų Europai reikia stiprios vienijančios tapatybės? Europinės ir nacionalinės tapatybės santykis nusakomas labai įvairiai. Sociologinėse *Eurostat* vykdymose ir skelbiamose apklausose dažniausiai konkretaus individo europinė tapatybė įvardijama labai silpnu ryšiu: klausama, ar žmogus save „sieja“ su europietišku. Greta klausama ir to, ar žmogus jaučiasi vien europietis, ar vien priklausantis tam tikrai tautai (lietuvių), ar sieja save su lietuviškumu ir su europietišku. Lietuviai, būdami vieni pagrindinių eurooptimistų (drauge lietuvis ir europietis), taip pat yra gana ryškūs nacionalistai, pagal tai, kiek žmonių nurodo, kad jie esą vien lietuviai. Būtent tas silpnas ryšys su europietišku, nekonkretumas to, kas yra „europietiškas“, neabejotinai ir yra eurooptimizmo garantas. Apklausos rodo, kad „europinė“ tapatybė yra tam tikra užuovėja tautinių mažumų atstovams tautinėse valstybėse, kuriose politinė sistema labai tvirtai siejama su tautinės daugumos dominavimu, kaip yra ir Lietuvoje.

Šios apklausos remiasi vienu iš tautiškumo ir europietiško santykio modelių, vadinamu „matrioška“. Jis reiškia, kad individo tapatybės branduolyje yra nacionalinė tapatybė, o europinė yra tarsi jau kitas, ne toks svarbus, papildantis nacionalinę, tapatybės sluoksnis. Jis nepretenduoja išstumti nacionalinę tapatybę ar ją keisti, tačiau tarsi ją apgaubia.

Daug įdomesnis, nors ir sunkiau analizuojamas, yra kitas tautinės tapatybės ir europietiško modelis, vadinamas „marmuriniu keksu“. Jis reiškia, kad tautų, gyvenančių Europoje ir save su ja siejančių, nacionalinė

savivoka labai nepastebimu būdu daro įtaką jų nacionalinei tapatybei, kaip ir europietiškumas yra veikiamas nacionalinių tapatybių. Europietiško pavyzdžio automobilių ženklai, Europos Sąjungos paramos stendai prie naujų pastatų ar sutvarkytų aikščių yra šio poveikio, taip pat ir tapatybės ženklai. Tačiau ir šiuo atveju tai yra labai silpna europietiška tapatybė. Jos poveikis pastebimas tik ilgalaikėje perspektyvoje, todėl neturėtų kelti didelių nuogąstavimų dėl grėsmės tautiškumui.

Esama ir kito nacionalumo bei europietiškumo santykio modelio, apie kurį vis daugiau pradedama kalbėti pastaruoju metu (Ivanas Karstevas, kiti) ir kuris paliečia ypač jauniausių Europos Sąjungos tautų lūkesčius. Tai yra reiškinys, kurį būtų galima vadinti „euronacionalizmu“. *Euronacionalizmo* terminą vartojau reiškiniui, kai ES siekiama sumodeliuoti pagal konkrečios šalies nacionalinio politiškumo modelį. Euronacionalizmas leidžia paaiškinti, kodėl ir Lietuvoje tokia reikšminga yra tapusi europietiškumo ir tautiškumo santykio problema, kur glūdi jos šaknys.

Europos Sąjunga, peržengusi vien ekonominės sąjungos ribas, žengė į politinę sąjungą, kurią steigė valstybės, turėjusios ilgą nacionalinio valstybingumo patirtį, šimtmečiais patikrintą valdymo aparatą, tačiau tai taip pat buvo ir buvusios imperinės valstybės. Dabartinė ES politinio ir administracinio valdymo struktūra yra suformuota remiantis jų (pirmiausia Vokietijos ir Prancūzijos) nacionalinio valstybingumo patirtimi. Neabejotina, kad Jūrgenas Habermasas, iki šiol vienas įtakingiausių bendros Europos idėjų generatorių, „Europos piliečio“, kaip svarbesnio už tautinės valstybės pilietį, idėją, kaip ir Europos Konstitucijos idėją, perėmė iš Vokietijos federacinio vienijimo ir iš kitos istorinės patirties. Prancūzų filosofai, prabilę apie pernelyg menką Europos Sąjungos kaip darinio demokratiškumą (Pierre Manent, „Demokratija be tautų“), pernelyg didelę ribotai atskaitingos administracijos įtaką, remiasi savo valstybine ir demokratijos sampratos patirtimi. Šios kovos ir kritika Europos Sąjungai pirmiausia ir turi būti suprasta kaip valstybių, kurios turi susikūrusias ir veikiančias politines sistemas, atstovų pastangos, kad europinis politinis ar net kultūrinis modelis kuo mažiau skirtųsi nuo jų nacionalinio politinio bei kultūrinio modelio ir supratimas, kas svarbu politinei bendruomenei. Vaizdžiai kalbant, Europos šalys yra kolonizavusios viena kitą. Lenkija ar Lietuva iš tiesų nenori suardyti Europos, o nori labiau lenkiškos ar labiau lietuviškos Europos.

Ar tikrai europietiškumas trukdo nacionalumui?..

Buvusios imperinės tautos padėjo pagrindą tam, kas dabar yra Europos Sąjunga, ir joje esama nemažai imperijos požymių. Mano mėgstamas autorius Janas Zielonka (*Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*) ES darinį net yra pavadinęs „neoviduramžišką imperija“. Šią idėją jis labiausiai remia ES plėtros modeliu. ES satelitinės valstybės turėjo atitikti tam tikrus iš anksto nustatytus kriterijus, vien kuriuos tenkindamos galėjo patekti į draugiją. Kaip esame patyrę, Lietuva turėjo dėti labai rimtas pastangas, kad tenkintų iš anksto nustatytas taisykles. Motyvaciją tai daryti stiprino tam tikras įsitikinimas, kad taisyklės esančios „geros“, ir pastangos ištrūkti iš Rusijos įtakos erdvės. Europos Sąjungos „branduolio“ santykis su pakraščių valstybėmis iš tiesų buvo ir išlieka „imperinis“, net jei ir ne imperialistinis. Ir tai taip pat galima aiškinti jų turima ir patikrinta ilgamete patirtimi, o ne koku išankstiniu piktavališkumu. ES modelis, kurį turime, yra remtas tam tikrais universaliais principais, apie kuriuos rašė Immanuelis Kantas traktate „Į amžinąją taiką“ ir kurie ne kartą buvo pasitelkti kaip tam tikras įkvėpimo (net jei ir grįsto saviapgaule) šaltinis.

ES modelis, grįstas pirmųjų jų steigusių valstybių politine patirtimi, ir susiformavo kaip jų politinis konsensusas. ES išsiplėtė, pasipildydama šalimis, apie kurias Nyka-Niliūnas kalbėjo kaip apie agresyviai nacionalistines. Kaip matėme ir Lietuvos atveju, sovietmečiu buvo puoselėjamas savitas kultūrinis nacionalizmas, kuris darė ir daro įtaką ir politiniams lūkesčiams.

Valstybingumo istorijos trumpumas lėmė tai, kad labiau buvo kuriamos politinės idėjos ir svajonės, politinės ambicijos, kurios viršijo sukauptą bendruomenių patirtį. Kaip rašė Vladimiras Tismaneanu („Išsivadavimo fantazijos“), po režimo griūties valstybės įsitraukė į naujų nacionalizmo mitų paieškas, siekdamos tokiu būdu konsoliduoti bendruomenes. ES griežtų taisyklių perėmimas kažin ar galėjo atitikti turėtus lūkesčius, o ir labai kontrastavo su turėta politine patirtimi. Imperinis ES modelis galėjo atrodyti – ir, kaip matyti, bent jau Lenkijoje ir Vengrijoje, – atrodo kaip neįtraukiantis politinės patirties ir juo labiau neatliepiantis savitų nacionalistinių lūkesčių. „Euronacionalizmas“ ir yra siekis, kad ES modelis ir jos funkcionavimas kuo labiau atitiktų tam tikros konkrečios valstybės lūkesčius ir patirtį. Lietuva, jei remsimės Gintaro Beresnevičiaus „Imperijos darymu“ ir Zenono Norkaus „Nepasiskelbusiąją imperija“, taip pat turi savo į imperines panašių ambicijų, taip pat ir Europoje.

„Turime progą pasinaudoti susiklosčiusiomis aplinkybėmis ir kloti pamatą savo geopolitiniam blokui, savo tektoniniam blokui, atkurti LDK. Atkurti erdvę, kur kaip *tauta* galėtume jaustis namuose, kur mūsų prerogatyva teikti idėjas ir siūlymus. Paradoksaliausia, kad į jas įsiklausoma dėl tam tikrų šioje zonoje mums jaučiamų sentimentų, kuriuos paliko *imperinės* mūsų ambicijos. Jų atsisakyti nėra ko, tik naudoti išvertus į globalizacinę (ar antiglobalizacinę, jokio skirtumo) retoriką. Pagarba ir pagalba, bendra istorija, įsitikinimas, kad Lietuva veikia vien tik geriausių norų skatinama ir tikrai neturi noro tapti lydere (dėl savo juokingo mažumo ir menkos ekonomikos bei rinkos), gali padaryti puikią paslaugą. Tai yra sudaryti sąlygas, leidžiančias išties tapti lydere“ (G. Beresnevičius).

Dabartinis europietiško ir nacionalumo supriešinimas, kurio tam tikrus atgarsius girdime ir Lietuvoje, nėra klausimas apie galimybę turėti tautinius atributus ar simbolius: tai yra klausimas apie galimybę performuoti ankstesnį imperinį ES modelį. Tai yra tapatybės klausimas, tačiau sietinas ne su europietiško kenkimu nacionalumui, o su nacionalistiniais lūkesčiais turėti daugiau savos Europos. Sunku spręsti, kuo dabartinės įtampos baigsis. Galbūt greta neveiksnaus ES parlamento atsiras daug veiksniai ES tautų rūmai. Galbūt pasikeis būtini reikalavimai ES šalims. Aišku yra tai, kad būtiniams Europos pokyčiams stipri kultūrinė tapatybė būtų neilgai te veikiantis kompresas.

Apibendrinant ir siekiant atsakyti į klausimą, kas ir kiek konfliktuoja bei kas ir kam kenkia – europietiškas ar nacionalumas, priėjome prie kelių išvadų. Pirma, Europos, kaip tam tikros „tautinės“ bendruomenės, kultūrinė tapatybė yra labai silpna, pastangos ją sustiprinti konstruojant tam tikrą bendrą pasakojimą nedavė rezultatų. Vienintelis iš tiesų Europą kultūriškai vienijantis pagrindas yra krikščioniškumas, kuris turi labai mažai galimybių tapti Europos stiprios kultūrinės tapatybės pagrindu. Europos kultūrinė tapatybė tik ir tesiremia nacionalinėmis tapatybėmis. Tai, kas iš tiesų veikia kultūrą, taip pat ir kultūrinį nacionalumą, yra ne tiek europietiškas, kiek globalizacija.

Pastaruoju metu pasireiškianti mintis apie nacionalinės ir europinės tapatybės konfliktą labiau sietina su „euronacionalizmu“ ir naujų ES narių pastangomis keisti ES modelį, kad jis labiau išreikštų jų lūkesčius. Taigi

Ar tikrai europietiškas trukdo nacionalumui?..

tai yra susiję ne tiek su esama ES tapatybe, kiek su naujai atsiradusiais lūkesčiais ES tapatybės ir jos modelio atžvilgiu. Ar ES imperija išliks? Tai priklausys nuo to, ar Vakarų Europos šalys pasimokė iš imperijų griūties ir ar sugebės šią patirtį pritaikyti sprendamos šį Europos iššūkį. Tai ne mažiau priklausys ir nuo to, ar Vidurio Europos šalys sugebės pasimokyti iš savo agresyviojo nacionalizmo patirties ir sugebės jį sušvelninti dėl bendros Europos ateities.

Jei būtume labai radikalūs, sakytume, kad Europą labiausiai vienija didelių ir mažų tautų imperiniai lūkesčiai likusių tautų atžvilgiu. Jie supina savitą lūkesčių ir naudos tinklą, kuris laiko Europą kaip vieną darinį.